

Ili drugi primjer. U danima Sutjeske strijeljali su Nijemci na poljani kraj Brezine (Sutjeska) sedamsto rodoljuba.¹ Među njima i Nedeljka Tadića. Kad se osvijestio, pojurila mu je sviješću spoznaja: »Živ!« Jedan Nijemac, da se izbjegne svaka eventualnost i slučaj, prilazio je naknadno leševima i ispalio u svakog po jedan metak. Nedeljko se *nadao*: možda će i to proći? Dobio je i *drugi* metak. Onesvijestio se, ali je i opet ostao živ. »Živ, opet živ!« — shvatio je čim se osvijestio. Nijemac je htio naime jednim metkom probiti obojicu, i taj drugi metak samo je okrznuo Nedeljka. Ali i *treći* put je došao Nijemac. Ovaj je krampom udarao svaki leš po glavi, kao da razbija bundeve. Videći to, Nedeljko je donio odluku »da otvorenih očiju i ukočena pogleda dočeka susret s Nijemcem. Možda će ga to zaustaviti, možda će ga taj susret s nepomičnim staklastim očima mrtvacu koje optužuju spriječiti da nastavi svoj neljudski posao«. Uspjelo mu je da pokoleba Nijemca: zurio je ovaj kao sumanut u izbuljene oči Nedeljka, zabacio kramp preko ramena — i otišao.

Za nepun sat Nedeljko je dvaput ubijan, a treći put gledao smrti u oči. Ali i po četvrti put su došli Nijemci. Prevrnuli su sve leševe, skinuli im konopce s ruku i otišli. Predveče se Nedeljko, kao i onaj u *Jami*, izvukao s te poljane smrti i — ostao do danas živ.

Ta horibilna identičnost života i *Jame* daje toj poemi svakako još veću životnost, a identičnost i sa samim završetkom Gorana, koga su četnici Alekse Draškovića i Vasilija Bodiroke ubili u smiraj jednog srpanjskog dana negdje uz Drinu kod Prijedjela, preko puta Foče, koja je i sama za vrijeme rata četrdeset puta prelazila iz ruke u ruku, pokazuje fantastičnu koincidenciju.

SIBILARIZACIJA U STRANIM RIJEČIMA

Bratoljub Klaić

Pročitavši svojedobno u jednoj školskoj knjizi ove dvije rečenice: »Zbog toga je u *antiki* (kurziv moj!) praznovjerje bilo veoma razvijeno« (Elementa latina, Zagreb 1953, str. 67) i »*Diftongi* ili dvoglasnici su...« (ibidem str. 105), a uvjeren da bih ja u oba slučaja proveo sibilarizaciju, tj. napisao *antici* i *diftonzi* (kako, uostalom, ima i naš novi Pravopisni rječnik kojega god. 1953. još, dakako, nije bilo), počeo sam potanje zagledati strane riječi s obzirom na pretvaranje glasova *k g h u c z s* ispred *i* u nominativu (dativu, lokativu i instrumentalu) množine muškoga roda, odnosno u dativu i lokativu jednine ženskoga roda (u srednjem rodu, dakako, samo dativ, lokativ i instrumental množine).

¹ Bačrač D. i Vulić D.: U danima Sutjeske, Borba, 24. i 25. VI 1958, 8 i 10.

Prethodni radovi daju vrlo malo građe, tako da ćemo i u Boranićevu i u Belićevu Pravopisu uzalud tražiti savjeta o nominativu mn. spomenute riječi *diftong*, a uz *patrijarh* naći ćemo kod oba pravopisca gen. mn. *patrijaraha*, no o nom. mn. nema spomena. Iz činjenice, međutim, da obojica uz *pasha* daju dat. (lok.) jedn. *pashi*, može se izvesti zaključak da uz *diftong* i *patrijarh* (*paroh* i dr.) nisu stavljali oblik nom. mn. jednostavno zato što se sibilizirano *diftonzi*, *patrijarsi*, *parosi*, i sl. razumije samo po sebi. Naš novi Pravopis bavi se u teoretskom dijelu posebno sibilizacijom kod tuđih riječi, te pored naših koje u novije vrijeme izbjegavaju tu promjenu navodi i primjere: *psiha* — *psihi*, *epoha* — *epohi*, *najlonka* — *najlonki*, *frizerka* — *frizerki*, *freska* — *freski*, *maska* — *maski*, čemu dodaje da je u književnoj upotrebi također i *eposi* i *masci*. Začudo, ni jednog primjera muškog (ili srednjeg) roda (u množini, dakako), pa bi i ovdje valjalo, kako i kod sprijeda spomenutog Boranićeva i Belićeva Pravopisa, pretpostaviti stalno provođenje sibilizacije. Koliko je tome zaista tako, može se vidjeti iz podataka što ću ih navesti u daljem razmatranju, oslanjajući se na primjere iz novog Pravopisnog rječnika (Zagreb 1960) i iz svoga Rječnika stranih riječi (Zagreb 1958) u kojemu sam velikim dijelom označio sibilizaciju, nešto na temelju svoga jezičnog osjećaja i nastavničke prakse, a nešto i na temelju podataka iz (uglavnom) rječničke i novinske literature.

I

Jednosložne imenice muškoga roda imaju ponajviše dugu množinu (npr. *bekovi*, *cehovi*, *čekovi*, *diskovi*, *dokovi*, *džakovi*, *fahovi*, *frakovi*, *gongovi*, *parkovi*, *plehovi*, *šokovi*, *štrajkovi*, *štrikovi*, da navedem samo neke od najpoznatijih), no ima ih i takvih koje s dugom množinom ne možemo ni zamisliti. Tu je u prvom redu grčka riječ *bronh* koju novi Pravopisni rječnik bilježi u množini bez sibilizacije: *bronhi*. Tako, bez sibilizacije, imamo u Pravop. rječn. i množinu imenica *mag* — *magi*, *Bask* — *Baski* (mi smo, stariji, nekada u svojim udžbenicima imali *Basci*), a jednako bi bilo i indijsko *jogi*, talijansko *njoki* (gnocchi) i englesko *vigi* (whig) da su te riječi ušle u Pravop. rječn. Problem pisanja *Grakhi* (v. npr. Minervin leksikon, Zagreb 1936, s. v.) ili *Grasi* (v. npr. Maškin, Istorija staroga Rima, Beograd 1951) Pravop. rječn. rješava dubletno, s tim da prema nom. mn. *Grakhi* stoji nom. jedn. *Grakho*, a prema nom. mn. *Grasi* imamo nom. jedn. *Grah*.

Sibilizacija se, naprotiv, provodi u već davno ponašenoj grčkoj riječi *dak* — *daci*, zatim u turskim riječima *bag* (1. sveza, zavežljaj; 2. lanac od sata) — *bazi* (i *bagovi*, isp. Abdulah Škaljić, Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1957), *beg* — *bezi* («Svi su bezi na Hercegovinu...». Akad. rječn.) dakako pored *begovi*, i *tug* («čelenka napravljena od šarenih dlaka konjske strune», Škaljić ibidem) —

tuzi. Isto mi tako moji slušači Dubrovčani potvrđuju množinu *breci* od *brek* (tal. *bracco* — pas) iako Akad. rječn. donosi primjer iz nar. pjesme: »... da bi njoj bolje ti *breki* grade čuvali«. Iz talijanskog jezika ima prof. M. Deanović (Deanović-Jernej, Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik, Zagreb 1956) i regionalnu riječ *tak* (tal. *tacco* — klin, greda) kojoj izričito navodi mn. *taci*, a u časopisu Hrvatski jezik (god. I, br. 6—7, str. 106) čitamo u članku prof. Stj. Ivšića »Novine i evropeiziranje našeg jezika« oblik *kalci* od *kalk* (franc. *calque*).

Nije nezanimljivo razmotriti i ponašanje jednosložnih riječi kada postaju krajnjim dijelovima složenica. Tako npr. riječ *stih* koja kao samostalna ima samo dugu množinu (*stihovi*), u složenicama je običnija s kratkom množinom: *distih* — *distisi*, *tristih* — *tristisi*, *akrostih* — *akrostisi*, *telestih* — *telestisi* (što, dakako, ne isključuje *distihovi*, *tristihovi*, *akrostihovi* [isp. za ovu riječ Pravop. rječn.], *telestihovi*). Tako je, očito, i sa *erg* (u fizici) koju riječ — iako bismo je u gen. mn. svakako rekli po kratkoj množini (snaga od 10 *êrgā*) — ne možemo u nom. mn. ni reći ni napisati *erzi*. Njezina složenica *megaerg*, mislim, podnijela bi sibilizaciju (*meagerzi*). Jednako i perzijsko *šah* — *šahovi*, ali *padišasi* (isp. Pravop. rječn.), englesko *trik* — *trikovi*, ali *hat-trici*, pa njemačko *burg* — *burgovi*, ali *Habsburzi*. (Kod njemačkih riječi ima više takvih složenica, npr. *cug* — *ancug*, *rikcug*, *šnelcug*, zatim *druk* — *bundruk*, *fordruk*, *vaserdruk*, pa *bank* — *drebank*, dalje *šlag* — *aufšlag*, *durhšlag*, *hercšlag* i *verk* — *šlagverk*, ali ih se nekako žacamo premda ćemo i ove navedene riječi naći tu i tamo u stručnoj literaturi, pa i u beletristici, većinom sa sibilizacijom.) Od složenica se, naprotiv, odupiru sibilizaciji *gonokoki*, *pneumokoki*, *stafilokoki*, *streptokoki* (isp. za ovu riječ Pravop. rječn.) i sl., jednako kao i njihov simpleks *kok* (mikrob) — *koki*.

Kod dvosložnih, trosložnih i višesložnih imenica muškoga roda može se — bez zalaženja u detalje i bez navođenja primjera — reći da grčke, latinske i turske riječi sve osim jedne provode sibilizaciju. Ta jedna je *Pelazgi* kod koje je taj otpor razumljiv iz primjera kao *mazgi*, *tezgi* i sl. (isp. u Martićevu prijevodu Ovidijevih Metamorfoza: »Nego držim ne treba vam tek spominjat djela moja. *Pelazgi*, vidjeste njih...«).

Kod njemačkih se riječi ne može ta tvrdnja postaviti tako apsolutno iako su mnoge od njih već vrlo dugo u upotrebi kod naših ljudi. Tu mi je opet dužnost da spomenem sprijeda navedeno »žacanje«, ali ipak ne može biti nikoga tko će osporiti da će se u našim novinama danas više nego ikada prije naći npr. ovakva rečenica: »Prošla je grupa mladića s *ruksacima* na leđima.« Bez obzira na to što se ne moramo (i ne smijemo!) složiti s upotrebom te riječi u našem jeziku, važno je konstatirati da se u množini riječi *ruksak* provodi promjena velara u sibilant. Po svoj bi prilici jednako bilo

i s riječima *brocak* (Brotsack — torba za kruh, ranac), *fusak* (Fussack — krznena vreća za zaštitu donjeg dijela tijela od studeni) i *štrozak* (Strohsack — slamnjača, slamarica). U naše se vrijeme, osobito u filmskom govoru, upotrebljava i njemačka riječ *drebuch* (Drehbuch) od koje se nom. mn. govori i piše *drebusi*. Tako će očito imati i *grundbuh* i *štambuh* (isp. Benešić, Hrvatsko-poljski rječnik, Zagreb 1949), a kad već govorimo o riječima sa završetkom na *h*, spomenimo i *fenrih* — *fenrisi*, *šarlah* — *šarlasi* i *tepih* — *tepsi* (isp. za m. ove riječi Pravop. rječn.). Posebnu grupu sačinjavaju riječi na *-ung* kao *dekung*, *fasung*, *festung*, *hemung*, *mišung*, *pakung* (cigarete u novim *pakunzima!*), *radirung*, *štimung* (koliko se npr. piše o *radirunzima* ili o *štimunzima* kod nekog slikara!; za oblik *štimunzi* isp. i Pravop. rječn.), pa višesložne kao *erobierung*, *unterhaltung* (kod Sterije!), *veltanšaug* i *ziherung* (ovo posljednje u elektrotehnici). Vjerujem, dalje, da će sibiliziranu množinu imati i riječi kao npr. *ajnlag*, *banseg* (Bandsäge), *cvibak*, *frištik*, *gerok*, *laubseg*, *mundštik*, *šlajbok*, *šlafrok*, *salonrok*, *unterok*, *vafnrok*, *vajndling* i mnoge druge što ćemo ih naći i u rječnicima i u novinama (neke osobito među oglasima), a i u beletristici (kod Krleže »gospoda u salonrocima«). Tako ćemo isto moći i pročitati, a i sami napisati, da je negdje policija demonstrante napala *pendrecima* (isp. Pravop. rječn.), da je nešto isplaćeno u markama i *pfenizima* i da su mnogi naši ljudi za vrijeme prošlog rata stradali u nacističkim *oflazima* i *stalazima* (nom. jedn. *oflag*, *stalag*). Čini mi se ipak da bi od riječi *kenig* (König — kralj) kartaši radije ostali pri *kenigima*, a i za stari novac *cvancik* pretpostavio bih (očito zbog disimilacije) množinu *cvanciki* (Akad. rječn. ne donosi potvrde za nom. mn. m. roda, ali je ima za lok. jedn. žen. roda: »Trgovačka glava na *cvanciki spava*«). Po svoj bi prilici nepromijenjeno ostalo i kartaško *cvancig* i *fircig* (npr. u šnapslu) kad bi koji pisac npr. htio napisati: »Ti s tvojim vječnim *cvancigima* i *fircigima*.« Od njemačkih riječi s nepostojanima *a* ostaju bez promjene riječi *canjak* (Zanke — krpa) — *canjki* i pl. t. *fanjki* (Pfannenkuchen — uštipci), obje na kajkavskom području, dok sibilizaciju provodi riječ *tašci* (Taschen — torbica), gen. *tašaka*, koja se nalazi po svim kuharskim priručnicima, a i po rječnicima.

Engleske se riječi bez izuzetka podvrgavaju pravilu o sibilizaciji, pa govorimo o *biftecima* (Pravop. rječn.), *buldozima* (Pravop. rječn.), *hum-buzima*, *kromlecima* (cromlech — druidski nadgrobni spomenik), *piknicima* (Pravop. rječn.), *havelocima* (Pravop. rječn.), *penalticima* itd. kojim se riječima — osobito u novije doba — pridružuju imenice na *-ing*, kao — da spomenemo samo najpoznatije — npr. *brauninzi* (Pravop. rječn.), *dampinzi* (Pravop. rječn.), *dansinzi* (Pravop. rječn.), *dopinzi*, *driblinzi* (Pravop. rječnik), *klirinzi* (Pravop. rječn.), *krekinzi*, *lušinzi*, *mitinzi* (Pravop. rječn.), *puđinzi* (Pravop. rječn.), *slabinzi*, *slajdinzi*, *smokinzi*, *sterlinzi*, *šilinzi* (Pravop. rječn.), *treninzi* (Pravop. rječn.), pa i *stonehenzi* (stonehang —

kameni spomenik iz brončanog doba), a vjerojatno bi tako bilo i *darlinzi* kad bi zatrebalo.

I među riječima iz francuskog jezika naći ćemo potvrda za sibilizaciju, npr. *aspik* — *aspici*, *atak* — *ataci* (Pravop. rječn.), *bivak* — *bivaci*, *konjak* — *konjaci*, da ne govorimo o riječima koje su potpuno poprimile naš oblik, kao npr. *franak* — *franci*. Mome se jezičnom osjećaju nekako odupire riječ *šezlong* (*chaise-longue*) koja bi trebala da ima mn. *šezlonzi*, no koliko sam mogao primijetiti, ta se riječ izgovara i *šezlon* (pa i *žeslon*) gdje je onda množina *šezloni* (*žesloni*). Sibilizaciju u talijanskim riječima potvrđuju primjeri kao *rizik* — *rizici* (isp. »Svi ovi *rizici* sagledavani su sad i bolnije i punije posle sloma u močvarama kod kubanskog mostobrana«, *Politika* 24. IV 1961), *šilok* — *šiloci*, *katafalk* — *katafalci*, *kavofanag* — *kavofanzi* (bager, potvrđuju moji slušači Dubrovčani), a od sasvim ponašenih riječi *banak* (*banco* — *klupa*), *čimak* odn. *kimak* (*cimice* — *stjenica*) kojima množina *banci* i *kimci* potvrđuje spomenuti Deanović-Jernejev rječnik.

Ruske i rusizirane riječi, kao *burlaci*, *čumaci*, *kozaci*, *kružoci*, *kulaci*, *mužici*, *naturščici*, *nervčici*, pa i *sputnjici*, da ne govorimo o *boljševicima*, *menjševicima* i *udarnicima*, ponašaju se, kako se vidi, jednako kao i naše riječi, ali ćemo ipak u literaturi naći i *gajdamaki*, *narodnjiki*, *pirogi*, *piroški* i — dakako — *djenjgi*, očito što ove riječi nismo još uključili u naš jezični fond. A što bi bilo s plesovima kao *gopak* i *kazačok* kad bi zatrebali u množini? Valjda isto što i sa češkim *valčicima* i poljskim *krakovjacima* i *kujavjacima*, da time iscrpemo dosta oskudnu listu slavenskih riječi s ovom problematikom.

I iz mnogih drugih evropskih i vanevropskih jezika unijeli smo stasnovit broj ovakvih riječi u naš jezik. Tu su u prvom redu mađarski *betezi*, *fačuci* (isp. Pravop. rječn.), *hercezi* (Pravop. rječn.), *orsazi*, *šerezi*, pa i *fileci* koju riječ rječnici bilježe kao *fileki* (isp. Benešić o. c.), ali na konzervama s tom hranom (očito jer je riječ svojim širokim plasmanom u trgovini prestala da bude isključivo kajkavska) stoji forma sa sibilizacijom, zatim norveški *kvislinzi* i *leminzi* (oboje Pravop. rječn.) i staronordijski *vikinzi*, pa španjolski *kasici* i uz njih mehički *Asteci* (Pravop. rječn.) i indijanski *mustanzi* (*mestanzi*) i *tomahavci* (Pravop. rječn.), dalje eskimski *ajuci*, *ka-jaci* (Pravop. rječn.) i *umjaci*, rumunjski *burazi* (Pravop. rječn.), zatim australski *bumeranzi* (Pravop. rječn.), malajski *dugonzi* i *trepanzi*, javanski *vajanzi* itd. Tako i poznate dinastije *Karolinzi* i *Merovinzi*, gen. *Karolinga*, *Merovinga* (Pravop. rječn.) zajedno sa starodrevnim *Nibelunzima*.

Prikaz imenica muškoga roda ne bi bio potpun kad se ne bismo osvrnuli i na imenice s vokalnim završetkom ispred kojega je neki velar. Za latinsku riječ *lumbago* (kod nas je, dakako, muškoga roda) ne bi, čini mi se, bilo neobično pretpostaviti mn. *lumbazi*, jednako kao što za španjol-

sko *embargo* i *flamingo* Pravop. rječn. ima *embarzi*, *flaminzi* i kao što bi od *hidalgo* moralo biti (i jest!) *hidalzi*. Od talijanskog *fijasko* Pravop. rječn. bilježi u nom. mn. *fijaszi* (usp. napominjem da se izgovor te riječi u Deanović-Jernejevu rječniku bilježi sa *fja-*), a prema sprijeda spomenutom obliku *šiloci* od *šilok* moglo bi i od *široko* biti *široci* (množina nije nemoguća, ja sam u Vrgorcu čuo npr. rečenicu: »Kad se sjetim onih *jûgā*«, tj. južnih vjetrova). Za španjolske riječi kao *tango*, *fandango* i *kargo* teško je pretpostaviti sibiliziranu množinu, a niti množinu na španjolski način. kako se to nalazi od *dingo* i *mungo*, tj. *dingosi* (Pravop. rječn. i *dingi*), *mungosi*. Morat će, dakle, ostati *tangi*, *fandangi*, *kargi*. Tako i mađarski *pengi* (od *pengő*) i eventualni talijanski *largi* (od *largo*) u muzici, očito prema tal. *larghi*. Ne bi provela sibilizaciju ni riječ *pilko* (lat. *vespillo*) sve da dolazi i u najštokavskijem tekstu, a ne samo u kajkavskom (»Ileri kak *pilki faklonosi*«, Krleža). Dodajem, zbog potpunosti, biljke: *ginko* (Pravop. rječn. *ginki*), *mango*, *pernambuko*, *sago*, *sorgo*, životinje *doko* (vrsta ribe), *guanako* (lama; možda mn. *guanaci*), tkanine *kaliko* i *marengo* i pojam *indigo* što je svaki dan u ustima naših tipkačica od kojih bi nas poneka mogla zapitati je li pravilno: gdje su se zametnuli moji *indigi* (Pravop. rječn.) ili *indizi*? Pri tom valja znati da Ristić-Kangrgin rječnik (Beograd 1928) tu riječ i bilježi *indig*, a od takvog se oblika množina *indizi* vrlo snažno nameće.

II

Među imenicama ženskoga roda ima nešto više odstupanja od sibilizacije. Razmotrivši čitavu građu iz Pravopisnog rječnika i iz Rječnika stranih riječi, mogao sam ustanoviti ovo: Imenice grčkoga podrijetla rado se podvrgavaju pretvaranju velara u sibilante, i to od dvosložnih, npr. *teka* — *teci* (*apoteka*, *biblioteka*, *diskoteka*, *gipsoteka*, *gramoteka*, *hipoteka*, *pinakoteka* i sl.) preko trosložnih, npr. *kolika* (bolni grč crijeva) — *kolici* (Pravop. rječn.) do peterosložnih (*peristaltika*) i šesterosložnih (*toponomastika*). Nema sibilizacije kod riječi *deka* (dekagram) — *deki*, *foka* (tuljan) — *foki*, *koka* (isp. *kok*) — *koki*, *psiha* (u oba značenja : 1. duša; 2. dio pokućstva) — *psihi*, *omega* (slovo ω) — *omegi*, *sinegdoha* — *sinegdohi*, te s osnovom na dva suglasnika: *konha* ili *konka* (školjka) — *konhi*, *konki*, zatim *sfinga* — *sfingi*, *falanga* — *falangi*, *forminga* — *formingi*, *siringa* — *siringi*, *parasanga* (mjera za udaljenost) — *parasangi*, pri čemu valja opet izlučiti dvije novogrčke riječi: *kamilavka* i *katarka* sa dat. (lok.) jedn. *kamilavci*, *katarci*. Dubletno rješenje nameće se kod riječi *ekloga* (*eklogi* i *eklozi*, Pravop. rječn.), *epoha* (*epohi* i *eposi*, Pravop. rječn.), *hipalaga* (poremećen red riječi: *hipalagi* i *hipalazi*) i *sinagoga* (*sinagogi* i *sinagozi*; Pravop. rječn. samo *sinagogi*).

U daljem razmatranju nailazimo na ove dvosložne riječi s promjenom: *jaka* (njem. Jacke — ogrlica) — *jaci* (Pravop. rječn.; protivno tome može se čitati u beogradskoj Politici od 1. maja 1961. ovako: »Gle, kakva je — dobacuje polušapatom svom drugu — momak u žutoj vindjaki«), *šljaka* (njem. Schlacke — talog) — *šljaci* (Pravop. rječn.), *fjaka* (tal. fiacca — malaksalost) — *fjaci* i *džoka* (tur. nešto loše sašiveno) — *džoci*, te sa dva suglasnika u osnovi: lat. *arka* — *arci*, tal. *banka* — *banci* i *barka* — *barci*, turc. *alka* (*halka*) — *alci* (*halci*), *čarka* — *čarci*, *jufka* — *jufci*, *kavga* — *kavzi* i *šapka* — *šapci*, rus. *droška* — *drošci* (kočija), *sopka* — *sopci* (vulkan) i *trojka* — *trojci*, te engl. *šljupka* — *šljupci* (sloop — čamac). Veći je broj dvosložnih imenica bez sibilizacije, i to: lat. *biga* (dvopeg) — *bigi*, *fuga* — *fugi* (i *centrifuga* — *centrifugi*), *kvaga* — *kvagi* i *toga* — *togi*, tal. *duka* (vladar) — *duki*, *figa* — *figi*, *sěka* — *sěki*, *sika* — *siki* (»Još je tu na tvrdoj *siki*«, Nazor), franc. *droga* — *drogi* i *klaka* — *klaki* (plaćeni pljeskači), španj. *liga* — *ligi*, njem. *cvika* — *cviki*, *čaka* (šljem) — *čaki*, *fleka* — *fleki*, *gliha* — *glihi*, *deka* (pokrivač) — *deki*, *šega* i *žaga* (Säge — pila) — *šegi* i *žagi*, *štreka* — *štreki*, *štuka* (Sturzkampfflugzeug) — *štuki* i *truga* (Truhe — mrtvačka škrinja) — *trugi*, engl. *dog* — *dogi*, norv. *saga* (priča) — *sagi*, tur. *aga* (*ičaga*, *ordaga*) — *agi* (*ičagi*, *ordagi*), *čoha*, — *čohi*, *džega* (ženska kapa) — *džegi*, *džoga* (goljenica) — *džogi*, *oka* (mjera) — *oki*, *saka* (bure za vodu) — *saki* i *toka* — *toki*, mađ. *bäka* (vojnik) — *baki*, alb. *goga* (zidar) — *gogi*, ind. *joga* — *jogi*, ruska kratica *Čeka* — *Čeki* i neustanovljenog podrijetla *siga* — *sigi* (stalagmit, stalaktit). Sasvim sigurno ne bi promjenu imala ni gotska riječ *treuga* kad bi npr. trebalo napisati da se neki srednjovjekovni vladar nije htio pokoriti *treugi Dei*. Sa dva suglasnika u osnovi: lat. *alga* — *algi* i *Parka* — *Parki*, tal. *murga* (talog od ulja) — *murgi* i *spenga* (spužva) — *spengi*, franc. *denga* (tropska groznica) — *dengi*, *flanka* — *flanki* i *morga* (mrtvačnica) — *morgi*, njem. *marka* (u svim značenjima) — *marki*, *planka* (daska) — *planki*, *šminka* — *šminki*, *španga* — *špangi*, *šparga* — *špargi*, *štanga* — *štangi*, *štenga* i *štinga* (stuba) — *štengi* i *štingi*, *štirka*, — *štirki* i *štranga* — *štrangi*, tur. *čerga* (šator) — *čergi*, *dalga* (valovlje) — *dalgi*, *dizga* (okrajak) — *dizgi*, *frenga* (sifilis) — *frengi*, *mirha* — *mirhi*, *obga* (jufka) — *obgi*, *renga* (haringa) — *rengi*, *sajga* (zool.) — *sajgi* i *tezga* — *tezgi*, mađ. *gerga* (masa) — *gergi* i *irha* (ovčja koža) — *irhi*, skand. *tanga* (bot.) — *tangi*, rus. *čistka* — *čistki*, *tajga* — *tajgi* i *votka* (polj. *vutka*) — *votki* (*vulki*), češ-polj. *polka* — *polki*, kineski *džonka* (*džunka*) — *džonki* (*džunki*), alb. *toska* (dugačka puška, po alb. plemenu *Toska*) — *toski*, indijan. *inka* — *inki* i hebr. *pasha* — *pashi*. Dubleta ima vrlo malo, i to: tal. *boka* — *boki* i *boci*, *freska* — *freski* i *fresci*, franc. *klika* — *kliki* i *klici*, *maska* — *maski* i *masci*, njem. *taška* — *taški* i *tašci*, *vaga* — *vagi* i *vazi* (sve Pravop. rječn.).

Trosložne i višesložne riječi ženskoga roda pokazuju više sklonosti za sibilizaciju. Prema lat. odnosno na latinsku stvorenom *arnika* sa dat. (lok.) *arnici*, *duplika* — *duplici*, *fabrika* — *fabrici*, *gotika* — *gotici*, *kloaka* — *kloaci*, *prodika* — *prodicti*, *replika* — *replici*, *rubrika* — *rubrici*, *rustika* — *rustici*, *suplika* — *suplici*, *triplika* — *triplici*, *tunika* — *tunici*, *dalmatika* — *dalmatici*, *republika* — *republici*, *avijatika* — *avijatici*, *gumiarabika* (-*elastika*) — *gumiarabici* (-*elastici*), *heraldika* — *heraldici* stoje iz istog jezika svega četiri nesibilizirane riječi: *kaciga* — *kacigi*, *kaštiga* — *kašti-gi*, *kolega* — *kolegi* i *kvadriga* — *kvadrigi*. Od talijanskih riječi imamo: *baroka* (perika) — *baroci*, *feluka* (ladica, iz arap.) — *feluci*, *filuga* (ladica) *filuzi*, *tižika* — *tižici*, *trafika* — *trafici*, *šabaka* (vrsta ribarske mreže) — *šabaci* i *majolika* — *majolici* prema *butiga* — *butigi*, *ostriga* — *ostrigi* i *piroga* — *pirogi*, od francuskih: *ataka* — *ataci*, *perika* — *perici*, *artičoka* — *artičoci* i *beletristika* — *beletristici* prema *intriga* — *intrigi*, od španjolskih: *baraka* — *baraci* i *trabuka* (cigara) — *trabuci* prema *bodega* — *bodegi* i *navaha* (nož) — *navahi*, od njemačkih: *pantlika* — *pantlici*, *pundžuka* (Bundschuh) — *pundžuci*, *rajndlika* (*rantlika*) — *rajndlici* (*rantlici*) i *šarteka* (šalabakter) — *šarteci* prema *cvancika* (spomenuto već sprijeda) — *cvanciki*, *vancaga* — *vancagi* i *šparoga* (šparga) — *šparogi*. Zanimljivo je taj odnos promatrati i u turskim riječima gdje prema sibiliziranju u: *bešika* — *bešici*, *findika* (grm) — *findici*, *gejika* (košuta) — *gejici*, *ilika* (zapučak) — *ilici*, *kašika* — *kašici*, *nafaka* (sudbina) — *nafaci*, *pačmaga* (papuča) — *pačmazi*, *patika* (papuča) — *patici*, *sadaka* (milostinja) — *sadaci*, *džanarika* (šljiva) — *džanarici* i *muzajika* (nužda) — *muzajici* nema sibiliziranja u ovim (malobrojnim) riječima: *aždaha* — *aždahi*, *musaka* — *musaki*, *sakaga* — *sakagi*. Iz mađarskog jezika imamo dalje: *fioka* (ladica) — *fioci*, *karika* — *karici*, *deverika* (riba) — *deverici*, ali *čičoka* (repa) — *čičoki*, *dinđuha* — *dinđuhi*, *kečiga* — *kečigi* i *kesega* — *kesegi*. Preostaje nam još engl. (tur.) *bazuka* sa dat. (lok.) *bazuci*, sanskr. *svastika* — *svastici*, te portug. *manioka* i *tapioka* sa sibiliziranim dat. (lok.) *maniooci*, *tapioci* (kod ove riječi u Pravop. rječn. dubleta i *tapioki*).

Od riječi sa dva suglasnika u osnovi može se zabilježiti sibilizacija u riječima na *-nka*: *čelenka* — *čelenci*, *evenka* — *evenci*, *palanka* — *palanci*, *alamanka* (sablja njemačkog podrijetla) — *alamanci*, *terevenka* — *tere-venci*, *šamljanka* (sablja demeškinja) — *šamljanci*, *karabinka* — *kara-binci*, *lozinka* — *lozinci*, *mašinka* — *mašinci*, *napolitanka* — *napolitanci* (i *napolitanki*, isp. Pravop. rječn.), *palaičinka* — *palaičinci* (i *palaičinki*, Pravop. rječn.), *duplonka* — *duplonci* i *špelunka* — *špelunci*, dok je nemaju *balzaminka* (bot.) — *balzaminki*, *medicinka* (lopta) — *medicinki*, *vestalinka* — *vestalinki*. Riječi na *-jka* imaju sve sibilizaciju: *balalajka* — *balalajci*, *Črezvičajka* (Čeka) — *Črezvičajci*, *ebejka* (tur. primalja) — *ebejci*, *mahlojka* (hebr. mahinacija) — *mahlojci* i *nagajka* — *nagajci*, ali:

kopješka vjerojatno jedno i drugo, tj. *kopješki* i *kopješci* (Pravop. rječn. samo ovo drugo). Tako i riječi na *-lka*: *burbulka* (mađ. krumpir) — *burbulci*, *moralka* — *moralci*, *normalka* — *normalci*, *realka* — *realci*, *trivijalka* — *trivijalci*, ali: *rusalka* — *rusalki* i *vestalka* — *vestalki* (osobe!). Mijenjaju velar, dalje, imenice *mahorka* — *mahorci*, *torpiljarka* — *torpiljarci*, *aktovka* — *aktovci* i *buđonovka* (vrsta sovjetske vojničke kape) — *buđonovci*. Odupiru se, naprotiv, sibilizaciji sve imenice na *-tka* (isp. naše *tetka* — *tetki*), npr. *avijetka* (rus. vrsta aviona) — *avijetki*, *bergamotka* (tal. bergamotta — vrsta voća) — *bergamotki*, *cibetka* — *cibetki*, *kibitka* — *kibitki*, *pjatiljetka* — *pjatiljetki*. Nadalje sve imenice na *-ska*: *arabeska* — *arabeski*, *burleska* — *burleski*, *groteska* — *groteski* (Pravop. rječn. i *grotesci*), *humoreska* — *humoreski* (Pravop. rječn. i *humoresci*), *maraska* — *maraski*, *moreska* (ornament u maurskom stilu) — *moreski*, *odaliska* — *odaliski*, *sakaska* (tur. sakaz-bundeva) — *sakaski*, ali bi se kod svih ovih riječi mogle pretpostaviti dublete, kako je pokazano za neke od njih (isp. npr. dalje *moreška*) i na što upućuje u pravopisnim pravilima primjer *maski* i *masci*, a i Mareticevo *Lipisci* od *Lipiska* (Gram. i stil.², str. 138). Riječi na *-ška* podvrgavaju se lako promjeni, pa valja zabilježiti rusko *furaška* (vojnička kapa) — *furašci* i mađarsko *logoška* (loza čardaklija) — *logošci* i *mazuška* (kalajisani lonac) — *mazušci*, a tako i *moreška* (na Korčuli) sa dat. *morešci* (Pravop. rječn.). Imenice na *-nga* nemaju promjene, kako je već i pokazano kod takvih grčkih riječi. Ovdje neka budu navedene: *arakanga* (papiga) — *arakangi*, *bitanga* — *bitangi*, *durunga* (mađ. motka) — *durungi*, *falinga* (*falinka*) — *falingi* (*falinki*), *foringa* (njem. najamna vožnja) — *foringi*, *haranga* — *harangi* i *haringa* — *haringi* (ovu riječ s ovakvim dativom bilježi i Pravop. rječn., no u beogradskoj sam Politici [nažalost, zaboravio sam zabilježiti dan, no bilo je to sasvim sigurno god. 1960] pročitao u jednoj slici Walta Disneya: »Ta »crta« smerno se približi sardeli ili *harinzi*). Pri završetku ovoga dijela neka bude još spomenuto mađ. *taracka* (top. mužar) — *taracki*, češ. *kopačka* (cipela za nogomet) — *kopački*, tal. *butarga* (sušena riblja ikra) — *butargi* i rus. (iz grč.) *katorga* (robija) — *katorgi*. Dok je kod ovih riječi neprovođenje sibilizacije sasvim sigurno, riječ *dušegupka*, mislim, može imati dat. (lok.) *dušegupci* (u Pravop. rječn. po-našeno u *dušogupka* s dubletnim dativom: *dušogupci* i *dušogupki*).

III

Stranih riječi srednjega roda s osnovom na velar vrlo je malo, pa o njima ne bi trebalo ni govoriti, ali se u našim knjižnicama mogu čuti i ovakve rečenice: Trebalo bi da pogledate u *periodiku*, u *periodikama* ćete sigurno naći. Ovakvo se miješanje rodova, dakako, ne može prihvatiti, nego u dat., lok. i instr. množine valja da stoji *periodicima*, jednako kao npr. i od pl. t. *drastika* — *drasticima*. U posljednje vrijeme, međutim, takve

imenice prelaze u muški rod, pa prema nom. jedn. *periodik* (isp. Pravop. rječn.) nema nikakve sumnje za sibilizirani oblik u dat. množine. Poteškoću će ipak predstavljati pl. t. *parerga* (manja djela nekog pisca) gdje je nesibilizirano *parergima* nekako bliže uhu, ali ne bi bilo nemoguće ni *parerzima*, kako je naprijed pokazano za *megaerg* — *megaerzi*, *megaerzima*. Dvosložna riječ *eho* (jeka) koju Pravop. rječn. donosi u srednjem rodu sa mn. *eha*, praktično ne dolazi u obzir za dat. množine.

IV

Od vlastitih imena bilježim kod dvosložnih bez obzira na broj suglasnika na kraju osnove: *Meka* — *Meki*, *Moka* — *Moki* (i kao opća imenica u nazivu kave). *Nika* (Pobjeda) — *Niki*, odn. *Kirka* — *Kirki*, *Lajka* — *Lajki*, *Uolga* — *Uolgi*. Od trosložnih i višesložnih imenica bilježim iz pravopisne građe sibilizaciju u riječima: *Afrika* — *Africi*, *Atika* — *Atici* (i kao opća imenica: *atika* — nizak zid iznad glavnog karniža), *Hanuka* — *Hanuci* (židovski blagdan), *Korzika* — *Korzici*, *Amerika* — *Americi*, a nemaju sibilizacije: *Andromaha* — *Aandromahi*, *Kartaga* — *Kartagi*, *Kostarika* — *Kostariki*, *Malaga* — *Malagi* (i kao naziv vina: *malaga*), odnosno sa suglasničkim skupom na kraju osnove: *Amazonka* — *Amazonki*, *Kamčatka* — *Kamčatki*. Dubletu bilježim iz Pravop. rječn. u riječi *Euridika* — *Euridici* i *Euridiki* kojoj bi se moglo dodati *Jamajka* — *Jamajci* i *Jamajki* i u nazivu cigare: *portorika* — *portoriki* i *portorici* (od mask. *Portoriko*). Pravopisna pravila navode ovdje kao kriterij »poznatost«, odnosno »manju poznatost« takvih riječi, no čini se da to ipak nije jedino što dolazi u obzir (*Kartaga* je sasvim sigurno poznatiji pojam nego *Hanuka*). Pitanje sibilizacije u vlastitim stranim imenicama nesumnjivo zahtijeva dublje proučavanje, a to je zasad nemoguće, jer nema dovoljno (barem s toga gledišta) obrađene građe.

PROBLEMI PROUČAVANJA JEZIKA I STILA U SUVREMENIH PISACA

Krunoslav Pranjić

Monografijâ koje bi — svejedno na kakav način, samo da je cjelovit i sustavan — obradivale jezik i stil kojega od suvremenih pisaca — u našoj naučnoj lingvističkoj literaturi još nema.

Pojedinačne analize, rađene oko pojedinačnih problema, pa nadalje — marginalne napomene ili tek usputni nagovještaji o jeziku ili o stilu u pokojoj književnoj kritici ili eseju — samo su dobar početak i dobrodošli poticaji.